

РЕАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ В НІМЕЧЧИНІ: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА АКРЕДИТАЦІЙНА СИСТЕМА КРАЇНИ

У статті розглянуті питання забезпечення контролю якості освіти в німецьких вищих навчальних закладах, систему акредитації та основні шляхи адаптації національної системи вищої освіти країни до Болонського процесу.

The article dealt up with the theme of securing the control of the higher education quality in the German higher educational institutions, the system of the accreditation and the main ways of adaptation of the national system of higher education to the Bologna process.

На початку ХХІ століття соціокультурний розвиток визначив закріплення складної та суперечливої тенденції, що дістала назву глобалізація, яка значно посилила вплив на трансформацію національних систем вищої освіти. Так, на думку одного з відомих теоретиків університетської освіти, віце-канцлера Кенсінгтонського університету П.Скотта, глобалізація є найфундаментальнішим викликом, з яким зіткнулася вища школа за всю понад тисячолітню історію існування [1, С. 3]. В цих умовах саме університет стає головним соціальним інститутом сучасного суспільства. Як елітний вищий навчальний заклад, він перейняв на себе велику кількість функцій, зокрема таких як: організація та проведення спільних міжнародних фундаментальних наукових досліджень; забезпечення потреб суспільства у висококваліфікованих кадрах; розвиток загальної освіти.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. практично у розвитку вищої освіти кожної європейської країни починається новий етап. Величезні перспективи відкриває процес європейської інтеграції, який супроводжується формуванням єдиного загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного середовища, що було й закріплено Болонською конвенцією, підписаною в 1999 році [9]. Особливий інтерес викликає досвід реформування системи вищої освіти Німеччини в нових умовах. Разом із іншими європейськими країнами Німеччина ставить за мету провести структурне реформування вищої освіти і консолідувати зусилля наукової та освітньої громадськості й уряду для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської системи вищої освіти та науки у світі. Основними напрямками на шляху конструктивних динамічних перетворень у вищій освіті Німеччини є якісна освіта на всіх рівнях підготовки, інноваційний розвиток освіти, розвиток суспільства на засадах конкурентоспроможності освіти.

Стаття має на меті розглянути питання забезпечення контролю якості освіти в німецьких ВНЗ, систему акредитації та основні шляхи адаптації національної системи вищої освіти країни до Болонського процесу.

Зважаючи на недостатнє висвітлення у вітчизняній науковій літературі питань реалізації ідей Болонського процесу в Німеччині, зокрема забезпечення контролю якості вищої освіти та акредитаційної системи країни, в статті в основному було використано праці німецьких вчених. Питання реформування вищої освіти Німеччини є актуальними для німецьких дослідників і знайшли свій відбиток у ряді публікацій Петера Векса, Олівера Маасена, Філіпа Екарда, Ханс Лайнера Фрідріха, Анке Ханфт, Ізабелль Мюскенс та багатьох інших дослідників. Важливим джерелом для вивчення проблематики даної теми є також тексти основних документів Болонського процесу, матеріали конференцій ВНЗ Європи та, укладені по закінченню цих зустрічей, конвенції та декларації, національні звіти країн-учасниць, зокрема Німеччини. На межі тисячоліть проблема вищої освіти, її роль в становленні держави і вплив на життя суспільства, набула особливої актуально-

сті і стала предметом дослідження не тільки істориків, а й економістів, політологів, педагогів, філософів.

Серед основних положень Болонської декларації, що обумовлюють проведення до 2010 р. перетворень в національних системах вищої освіти, проблемі якості освіти відведено відносно скромне місце. Але не виникає сумнівів, що саме якість європейської вищої освіти перебуває в центрі уваги ініціаторів та учасників Болонського процесу, головне завдання якого і полягає в збереженні і підвищенні рівня цієї якості, у той час як інші положення Декларації по суті вказують на основні механізми її рішення. Підписання Болонської декларації, незважаючи на лаконізм сформульованого в ній положення про якість освіти, дало потужний імпульс для відновлення дискусії з цього питання, які почалися ще з середини 90-х р. Болонський процес, що поєднує безліч різномірних та незалежних один від одного учасників (уряд, вищі навчальні заклади, представники студентства, ділові кола і т.д.), виявився, можливо, найбільш оптимальною організаційною та інституційною формою для проведення загальноєвропейської дискусії про якість вищої освіти та для вироблення на її основі відповідних рекомендацій [7, S.155].

Вже 29-30 березня 2001 р. на зустрічі представників більше 300 європейських вузів в Саламанці (Іспанія) проблема якості освіти і його оцінки стала центральною на порядку денному [8]. У прийнятому за підсумками зустрічі Посланні, якості вищої освіти відведена ключова роль поряд з фундаментальними академічними цінностями, без яких неможливе створення загального Європейського освітнього простору. Тут знову було відзначено всеосяжне значення поняття якості і підкреслено, що вона (тобто якість), не є незмінною категорією, а потребує постійного підтвердження. У Посланні європейських ВНЗ сформульовано визначення якості стосовно до завдань побудови єдиного освітнього простору, і в цьому контексті воно розглядається як невід'ємна умова встановлення довіри, співвідносності, мобільності, порівняльності та привабливості в Європейському просторі вищої освіти. У цьому ж Посланні підкреслюється, що формування відносин взаємної довіри між країнами, до якості їх вищої освіти, не може ґрунтуватися тільки на використанні загальних для всіх стандартів. Найбільш доцільною тут буде розробка на європейському рівні механізмів взаємного визнання результатів оцінки якості, які будуть враховувати національні особливості та змістовні відмінності об'єктів оцінки, а механізми акредитації будуть виступати загальноєвропейським гарантом довіри [4].

Також однією з головних завдань здійснюваних в Європі реформ освіти є досягнення релевантності вищої освіти з європейським ринком праці, що забезпечує оптимальне співвідношення між кількістю і якістю фахівців-випускників і попитом на них в рамках об'єднаної Європи. Очевидно, що сукупна продуктивність європейського простору вищої освіти більш ніж достатня, щоб задовольнити в кількісному плані потреби об'єднаної Європи у фахівцях будь-якого рівня і профілю. Про-

блема співвідносності, таким чином, носить перш за все якісний характер і полягає в тому, щоб основна маса випускників відповідала за своїми професійно-кваліфікаційними характеристиками вимогам ринку праці, який в свою чергу постійно змінюється. Таким чином передбачається розробка та введення таких освітніх програм, які можна видозмінювати відповідно до кон'юнктури ринку, зокрема, за допомогою застосування модульної системи. Це означає, що в ідеалі необхідно забезпечити таку якість освіти, що дозволить кожному випускнику не тільки знаходити для себе оптимальну нішу трудової діяльності, а й безболісно змінювати її в разі потреби, самостійно обираючи найбільш підходящу для цього форму безперервної додаткової освіти.

В свою чергу, привабливість німецьким ВНЗ та європейській вищій освіті в цілому для талановитої молоді всього світу безпосередньо може забезпечити лише можливість отримання в Європі якісної освіти. Мова йде про підвищення конкурентоспроможності європейських ВНЗ на світовому ринку освітніх послуг. Рішення цієї масштабної задачі потребує проведення розрахунків на тривалу перспективу заходів, які не завжди можуть бути обмежені рамками систем освіти. Зокрема, необхідно передбачити можливість адаптації освітніх програм і отриманих в результаті кваліфікацій до вимог не тільки європейського, а й світового ринків праці; розширити навчання на основних світових мовах; поліпшити освітній менеджмент, інформаційну діяльність і маркетинг; сприяти мобільності студентів і науково-педагогічних працівників та їх працевлаштування в Європі, всіляко поєднувати освіту і наукові дослідження, оновлювати освітні програми та вищу освіту в цілому з урахуванням сучасного стану науки і наукових уявлень про світ.

Національні системи оцінки якості освіти, які існують в даний час в різних країнах, істотно розрізняються не тільки за цілями, завданнями, критеріями і процедурами, а й за багатьма іншими параметрами, в тому числі, ступенем залучення до цього процесу урядових, громадських, професійних органів та установ. У Німеччині до недавнього часу головна роль у забезпеченні якості підготовки знаходилась у внутрішній компетенції університету. Внутрішній контроль якості освіти у ВНЗ Німеччини здійснювався в основному факультетами, а точніше, їх спеціальними комісіями, які відповідали за навчальний процес. Зовнішній контроль здійснювався з боку регіональних органів управління освітніми установами та був спрямований на формування викладацького та керівного складу ВНЗ та відкриття нових спеціальностей і напрямів підготовки. Всі ці питання підлягали затвердженню міністерством освіти відповідного регіону (землі). В останні роки в країні прийшли до висновку, що цих способів контролю недостатньо, і в 1995 р. почала запроваджуватися система зовнішньої оцінки якості, що функціонує за складною багатоступеневою схемою під егідою Конференції ректорів вищих навчальних закладів [2, С.2]. На першому етапі ВНЗ, який піддається процедурі оцінки, готує звіт на основі самостійної атестації, що містить інформацію про інтелектуальний потенціал, матеріально-технічну базу та інші аспекти освітньої діяльності. Комісія ВНЗ, що проводить оцінку, особливу увагу звертає також на анкетування студентів з метою отримання їх думки, що стає одним з основних показників при проведенні атестації даного напрямку підготовки. Наступний етап – зовнішня оцінка. Конференція ректорів ВНЗ Німеччини формує спеціальні атестаційні комісії з різних напрямків, які проводять перевірку однієї і тієї ж освітньої програми, що реалізується всіма ВНЗ конкретного регіону. Така процедура, що

дозволяє здійснювати порівняльний аналіз якості підготовки в різних університетах, вважається найбільш об'єктивною і економічно найменш витратною.

Слід зазначити, що акредитація навчальних закладів на федеральному рівні в Німеччині була відсутня – державні ВНЗ отримували акредитацію автоматично. Що ж до недержавних, то їх акредитація здійснювалася міністерством освіти кожної землі відповідно до власного регіонального законодавства про акредитацію. Введення, в зв'язку з участю Німеччини в Болонському процесі, нових кваліфікацій "бакалавра" та "мастера" стало додатковим стимулом для поширення інституту акредитації на федеральному рівні [6]. З цією метою було створено Національну акредитаційну раду (Akkreditungsrat), до основних завдань якої належить: координація процедур оцінки освітніх програм; акредитація регіональних і міжрегіональних агентств, які уповноважені проводити оцінку якості; забезпечення об'єктивності і прозорості правил оцінки [10, S.277]. Кожен ВНЗ зобов'язаний пройти перевірку якості, яка може бути внутрішньою, коли навчальний заклад сам запрошує своїх експертів або зовнішніх експертів. Для цього в Німеччині існують спеціальні агентства. Перевірка – обов'язок ВНЗ, їх внутрішня справа, а от акредитацію роблять вже зовнішні агентства, які вибираються і оплачуються університетом, але агентства перевіряють не сам ВНЗ, а конкретні освітні програми. Тобто на кожну освітню програму потрібно наймати таке агентство, щоб воно могло перевірити і допустити її до користування. Проблема в Німеччині постає зараз в тому, що німецькі університети не встигають подавати програми на акредитацію чи не мають для цього достатньо коштів, так як це досить дорога процедура. До основних акредитаційних агентств Німеччини належать: Akkreditierungs-, Zertifizierungs- und Qualitätssicherungs-Institut (ACQUIN) – інститут з забезпечення акредитації, сертифікації, контролю якості; Akkreditierungsagentur für Studiengänge im Bereich Gesundheit und Soziales (AHPGS) – акредитаційне агентство в галузі соціальних програм та програм здоров'я; Agentur für Qualitätssicherung und Akkreditierung kanonischer Studiengänge (AKAST) – агентство по забезпеченню якості та акредитації канонічних програм; Österreichische Qualitätssicherungsagentur (AQA) – австрійське агентство з забезпечення якості; Agentur für Qualitätssicherung durch Akkreditierung von Studiengängen (AQAS) – агентство з забезпечення якості шляхом акредитації програм; Akkreditierungsagentur für Studiengänge der Ingenieurwissenschaften, der Informatik, der Naturwissenschaften und der Mathematik (ASIIN) – акредитаційне агентство по вивченню програм в галузі інформатики, природничих наук та математики; Foundation for International Business Administration Accreditation (FIBAA) – акредитаційний фонд з економіки (ділова адміністрація); Organ für Akkreditierung und Qualitätssicherung der Schweizerischen Hochschulen (OAQ) – орган з акредитації за забезпечення якості освіти для Швейцарських ВНЗ; Zentrale Evaluations- und Akkreditierungsagentur Hannover (ZEVA) – центральне агентство з оцінки та акредитації в Ганновері [11].

Отже, у Німеччині Болонська система впроваджується протягом багатьох років і у цій країні вже накопичений великий досвід. Більше 70 напрямів підготовки бакалаврів і магістрів були за ці роки створені заново, це абсолютно нові та відмінні від колишніх програми. Велика кількість навчальних програм, які існували для підготовки спеціалістів, були реструктуровані та модернізовані. 70% сучасних програм підготовки бакалаврів і магістрів використовують систему кредитів [3, S.288].

Для підтримки ВНЗ конференція ректорів ВНЗ Німеччини створила сервіс-центр "Болонья", зібравши в ньому експертів і радників з впровадження Болонського процесу, які виїжджають до ВНЗ і проводять там конкретні консультації для розширеного складу керівництва, щодо впровадження Болонського процесу. Крім цього, існує ще компетент-центр "Болонья", який розробляє список компетенцій для кожного напряму і проект забезпечення якості освіти. Загалом, впровадженням Болонського процесу в Німеччині займається серйозна робоча група, до якої входять представники федерального міністерства освіти і науки Німеччини, різних наукових фондів, які теж фінансуються державою, Німецького клубу академічного обміну, Конференції ректорів ВНЗ Німеччини, Конференції міністрів освіти суб'єктів федерації, вільного союзу студентства, федерального союзу роботодавців, профспілки працівників науки і освіти, федерального атестаційного ради. Тобто в цій робочій групі представлені всі зацікавлені особи, які в тій чи іншій мірі впливають на ситуацію з впровадженням Болонського процесу в Німеччині. Особливе значення має входження в цю групу представників Вільного союзу студентів Німеччини, це вимога Болонського процесу, щоб студенти з самого початку і скрізь були представлені, а також представників Федерального союзу роботодавців [5, S.90].

У сучасному швидко мінливому світі вища школа, що знаходиться в процесі інтенсивних перетворень, є одночасно і об'єктом, і суб'єктом змін, що відбуваються. Збереження, а при можливості і зміцнення суб'єктності вищої освіти, виступає як базовий принцип не тільки реформ національних систем освіти, але і широкомасштабних інтеграційних процесів, які розгортаються в регіоні Європи, про що й свідчать прийняті документи, що характеризують цілі та завдання європейських реформ освіти на сучасному етапі. В результаті їх здійснення повинна зрости роль вищої освіти в цілому, роль кожного вищого навчального закладу, викладачів і студентів як активних і відповідальних учасників процесу змін. Разом з тим зміни необхідні і в державній політиці, і в інституційних відносинах: адекватне фінансування, розширення автономії ВНЗ, демократизація вищої освіти в цілому.

Необхідність освітніх реформ у душі Болонського процесу викликана в першу чергу тим, що Європа все

більшою мірою усвідомлює себе як єдине ціле. Вища освіта є сферою, яка в значній мірі впливає на те, як формується суспільство, тому роздробленість, строкастість освітніх систем перешкоджають єднанню Європи. Єдина Європа передбачає вільне пересування робочої сили, товарів і капіталу, звідси необхідність у порівнянності кваліфікацій у галузі вищої освіти, без чого вільне пересування висококваліфікованих кадрів неможливо. Нарешті, вища освіта стає високорентабельною сферою бізнесу, в якій лідируючі позиції займають США. Європа лише як ціле може розраховувати на успішну конкуренцію в цій галузі. Якість вищої освіти, один з наріжних каменів Болонського процесу, є багатовимірним поняттям, яке включає всі його функції і види діяльності: навчальні та академічні програми, наукові дослідження і стипендії, укомплектування кадрами, учнів, будівлі, матеріально-технічну базу, обладнання, роботу на благо суспільства і академічну середу. Встановлення та дотримання діючих в Європі стандартів якості у вищій освіті є основною метою Болонського процесу. Передумовою є розробка порівнянних методів та критеріїв оцінки якості в сферах навчання, викладання та наукових досліджень, а інструментами з реалізації та дотримання стандартів якості є акредитація та оцінка.

1. Скотт П. Глобализация и университет // Вестник высшей школы (ВВШ) "Alma Mater". - 2000. - № 4. - С.3-8. 2. Сенашенко, В. Ткач Г. Болонский процесс и качество образования // Alma mater. - 2003. - № 8. - С. 8-14. 3. Bologna-Reader II. Neue Texte und Hilfestellungen zur Umsetzung der Ziele des Bologna-Prozesses an deutschen Hochschulen. - Bonn, Hochschulrektorenkonferenz, 2007. - 361 S. 4. Convention of European Higher Education Institutions, Salamanca, 29-30 March 2001. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bologna.mgimo.ru/fileserver/File/declarations/2001_Salamanca-conv_eng.pdf. 5. Eckardt, Philipp. Der Bologna-Prozess. Entstehung, Strukturen und Ziele der europäischen Hochschulreformpolitik. Norderstedt 2005. 158 S. 6. Einführung eines Akkreditierungsverfahrens für Bachelor-/Bakkalaureus und Master-/Magistersstudiengänge. Kultusministerkonferenz, 3. Dezember 1998. 7. Maassen T Oliver. Die Bologna-Revolution. Auswirkungen der Hochschulreform in Deutschland. / Verlag - Bankakad.-Verl., Frankfurt am Main, 2004. - 232 S. 8. Shaping the future. Message from the Salamanca Convention of European Higher Education Institutions. Salamanca, 2001 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://bologna.mgimo.ru/fileserver/File/declarations/2001_Salamanca-message_eng.pdf. 9. The Bologna declaration. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf. 10. Wex, Peter. Bachelor und Master. Die Grundlagen des neuen Studiensystems in Deutschland. Berlin 2005. - 448 S. 11. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.akkreditierungsrat.de/index.php?id=5&L=>

Надійшла до редколегії 28.04.09

В. Василенко, асп.

СПІВРОБІТНИЦТВО ЮНЕСКО ТА ДЕРЖАВ СНД В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

На основі аналізу Конвенцій ЮНЕСКО та матеріалів її конференцій досліджено співробітництво ЮНЕСКО та держав СНД в галузі освіти.

Analyzing the conventions UNESCO and materials of its conferences, the author studies the relations between CIS and UNESCO in field of education.

Важливим аспектом співпраці країн СНД з ЮНЕСКО є діяльність в галузі освіти. Адже освіта – це основа життя кожної нації, ключ до майбутнього, можливість вирішити найскладніші проблеми людства. Для країн пострадянського простору це є особливо актуальним. Молоді незалежні країни (країни СНД) намагаються вирішити свої освітні проблеми, спираючись, в тому числі, на досвід ЮНЕСКО в цій галузі. Проблемою діяльності ЮНЕСКО в області освіти займаються такі науковці, як А. Грушова [7], Н. Бернет [1], Л. Пуховська [13]. Дослідниця А. Грушова, в контексті вивчення захисту прав дітей, звертає свою увагу на значення Конвенції про боротьбу з дискримінацією в сфері освіти, подаючи цінний фактологічний матеріал щодо документу. Однак, варто зазначити, що вона зупинилася

лише на одній країні СНД – Україні, а інших держав пострадянського простору вона не торкається. О. Костенко [11] також проаналізувала взаємовідносини України та ЮНЕСКО, подаючи важливу інформацію про діяльність однієї з країн СНД в ЮНЕСКО. На наш погляд, важливим для оцінки програми "Освіта для всіх" (ОДВ) є стаття заступника генерального директора ЮНЕСКО з освіти Н. Бернета, так як ми бачимо критичну точку зору щодо даного проекту. Важливі статистичні дані щодо стану освіти в колишніх країнах СРСР надає доктор педагогічних наук Л. Пуховська. Отже, проблема діяльності країн СНД в ЮНЕСКО в галузі освіти є актуальною. Тому авторка пропонуваної статті вважає за необхідне дослідити з історичної точки зору співпрацю держав пострадянського просто-